

Θεματολογία 3ου σεμιναρίου

1. Πολυπρισματική θεώρηση στη διδασκαλία της Ιστορίας: μια άλλη προσέγγιση.
2. Ενσωμάτωση των Τ.Π.Ε. στη διδασκαλία της Ιστορίας.
3. Σχεδιασμός διδακτικών προτάσεων.

**Πολυπρισματική
θεώρηση στη διδασκαλία
της Ιστορίας:
μια άλλη προσέγγιση**

Τι είναι η πολυπρισματική θεώρηση;

Peter Fritzsche:

Πρόκειται για μια διεργασία, μια «στρατηγική κατανόησης», κατά την οποία λαμβάνουμε υπόψη μας την οπτική γωνία κάποιου άλλου (ή άλλων) πέρα από τη δική μας.

Η διεργασία αυτή σημαίνει ότι αποδεχόμαστε ότι έχουμε εξετάσει τα ιστορικά γεγονότα μέσα από τη δική μας οπτική γωνία, η οποία έχει διαμορφωθεί από το δικό μας πολιτιστικό συγκείμενο. Αυτή η παραδοχή με τη σειρά της οδηγεί σε μια άλλη: ότι πιθανόν η θέση και ερμηνεία μας για τα γεγονότα να αντικατοπτρίζει

Έτσι η πολυπρισματική θεώρηση της ιστορίας αποτελεί και μια *προδιάθεση*: ότι «μπορούμε και είμαστε πρόθυμοι να εξετάζουμε μια κατάσταση από διαφορετικές οπτικές γωνίες».

Αντιλαμβανόμαστε ότι υπάρχουν λοιπόν και άλλοι πιθανοί τρόποι θεώρησης του κόσμου εκτός από τη δική μας και ότι είμαστε πρόθυμοι να μπούμε στη θέση κάποιου άλλου και να επιχειρήσουμε να δούμε τον κόσμο όπως τον βλέπει αυτός.

Ann Low-Beer: Πολυπρισματική θεώρηση είναι η «θεώρηση των ιστορικών γεγονότων από διάφορες οπτικές γωνίες».

Οπτική γωνία: «μια άποψη που περιορίζεται από την προσωπική θέση του ατόμου που την εκφράζει».

Οι μαθητές/τριες στην προσέγγιση των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τα εξής:

- Πόσο κοντά στα γεγονότα, που μελετούν, βρισκόταν η πηγή: ο συμμετέχων, ένας αυτόπτης μάρτυρας, ένας δημοσιογράφος, ένας φωτογράφος εφημερίδας, ένας τηλεοπτικός ανταποκριτής, ένας ιστορικός που κατόπιν γράφει για το γεγονός κ.λπ.
- Πόσο γρήγορα μετά το γεγονός καταγράφηκαν οι παρατηρήσεις που περιλαμβάνονται στην πηγή. Οι μαθητές/τριες μαθαίνουν ότι η εγγύτητα στα γεγονότα, τόσο από άποψη χρόνου όσο και τόπου, δεν εγγυάται απαραίτητα μια πιο αξιόπιστη και έγκυρη περιγραφή των όσων συνέβησαν.

Γιατί πολυπρισματικότητα στη διδασκαλία της ιστορίας;

Με την πολυπρισματική προσέγγιση της ιστορίας εξετάζουμε στοιχεία από διαφορετικές πηγές έτσι ώστε να ξεδιαλύνουμε τις πολυπλοκότητες μιας κατάστασης και μπορούμε να αποκρυπτογραφήσουμε τι συνέβη και γιατί.

Μέσα από τη διδασκαλία των πολλαπλών προοπτικών βοηθάμε τους/τις μαθητές/τριες να κατανοήσουν ότι:

- δεν είναι απαραίτητο (ή ακόμα σύνηθες) να υπάρχει μια σωστή εκδοχή ενός ιστορικού γεγονότος,
- το ίδιο στοιχείο μπορεί να ερμηνευθεί διαφορετικά από διαφορετικούς ιστορικούς ανάλογα με την προοπτική τους, την εποχή που γράφουν και τα άλλα στοιχεία που περιλαμβάνουν στις περιγραφές τους,

Γιατί πολυπρισματικότητα στη διδασκαλία της ιστορίας;

- Το ίδιο ιστορικό γεγονός μπορεί να περιγραφεί και να ερμηνευθεί με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την προσωπική άποψη του ιστορικού, του πολιτικού, του δημοσιογράφου, του τηλεοπτικού παραγωγού ή του αυτόπτη μάρτυρα και καθεμιά μπορεί να είναι μια έγκυρη αλλά παρόλα αυτά μη ολοκληρωμένη και μερική περιγραφή ή εξήγηση,
- Όλες οι ιστορικές αφηγήσεις είναι προσωρινές. Η καλύτερη περιγραφή είναι εκείνη που ταιριάζει περισσότερο στα στοιχεία που είναι διαθέσιμα κάθε φορά,
- Η ίδια προφανώς ξεκάθαρη και σαφής δήλωση μπορεί να έχει ακόμα διαφορετικές ερμηνείες για τους ανθρώπους ανάλογα με τις συγκεκριμένες περιστάσεις,

Γιατί πολυπρισματικότητα στη διδασκαλία της ιστορίας;

- Οι διαφορετικές προοπτικές ενός έθνους, μιας κοινότητας, μιας εθνικής ομάδας, ενός πολιτικού κόμματος ή μιας ομάδας ενδιαφέροντος μπορεί να είναι τόσο σημαντικές όσο εκείνες που χωρίζουν δύο έθνη, δύο κοινότητες ή δύο ομάδες,
- Οι άνθρωποι έχουν πολλαπλές ταυτότητες (που σχετίζονται με την ηλικία τους, το γένος, το επάγγελμα, τη θρησκεία, την πρώτη γλώσσα, τις οικογενειακές σχέσεις) και οι εθνικές ή εθνοτικές τους ταυτότητες δεν κυριαρχούν απαραίτητα σε κάθε πτυχή της καθημερινής τους ζωής.

Ακολουθούν παραδείγματα πολυπρισματικής προσέγγισης προκειμένου να ξεδιαλύνουμε τις πολυπλοκότητες μιας κατάστασης (π.χ. του εθνικού διχασμού) και να αποκρυπτογραφήσουμε τι συνέβη και γιατί.

Ενότητα: Εθνικός Διχασμός

Ο ρόλος της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

1^ο παράδειγμα

«Ο Βενιζέλος πίστευε ότι η Ελλάδα, χώρα ναυτική, έπρεπε να βασιστεί στις δυτικές δυνάμεις και κυρίως στην Αγγλία για να προωθήσει τα εθνικά της συμφέροντα. Την εποχή εκείνη τα συμφέροντα της Αγγλίας και της Ελλάδας στην Εγγύς Ανατολή συνέπιπταν. [...] Εάν νικούσαν οι δυνάμεις της Αντάντ θα προέκυπτε θέμα διαμελισμού της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ελλάδα, ως σύμμαχος της Αντάντ, θα είχε να ωφεληθεί αρκετά όπως το έδειχναν και οι προτάσεις της Αγγλίας. Πίστευε ο πρωθυπουργός ότι με τον πόλεμο αυτό δινόταν ίσως η τελευταία ευκαιρία στην Ελλάδα να πραγματοποιήσει την εθνική της ολοκλήρωση...».

Σκουλάτος, Δημακόπουλος, Κόνδης, Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη, ΟΕΔΒ. σελ. 74-

Ενότητα: Εθνικός Διχασμός

Ο ρόλος της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

«Ο βασιλιάς Κωνσταντίνος έτρεφε έντονα φιλογερμανικά αισθήματα (η σύζυγός του, βασίλισσα Σοφία, ήταν αδελφή του Κάιζερ της Γερμανίας Γουλιέλμου του Β΄), θαύμαζε το γερμανικό στρατοκρατικό πνεύμα και πίστευε στη νίκη της Γερμανίας. Για το λόγο αυτό και επειδή δεν μπορούσε να ωθήσει την Ελλάδα στο ίδιο στρατόπεδο με την Τουρκία, διακήρυττε την ανάγκη τήρησης αυστηρής ουδετερότητας. Τις απόψεις του και τα αισθήματά του συμμερίζονταν το Γενικό Επιτελείο και η Παλαιά Ολιγαρχία, την οποία ενοχλούσε η ανοδική πορεία των αστικών φιλελεύθερων δυνάμεων που αναπτύσσονταν στην Ελλάδα με τη βοήθεια και των Ελλήνων αστών των Νέων Χωρών».

Οι πιο πάνω απόψεις, για ένα τόσο σημαντικό θέμα, όπως είναι αυτό της εμπλοκής της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συνέτειναν στη διαμόρφωση δύο αντίθετων στρατοπέδων και πυροδότησαν τον εθνικό διχασμό, ο οποίος με τη σειρά του διέρρηξε την ενότητα του ελληνικού λαού σε κρίσιμες για τον τόπο ώρες. Ενδεικτικές του μίσους που καλλιεργήθηκε τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή είναι οι πιο κάτω πρωτογενείς κειμενικές πηγές:

Ενότητα: Εθνικός Διχασμό (Ο τύραννος βασιλέας: η μια οπτική των πραγμάτων)

«Τα τραγικά γεγονότα των Αθηνών, όπου τόσοι εκ των συναγωνιστών μας εύρον μαρτυρικών θάνατον και εδιώχθησαν σκληρώς, εδημιούργησαν μεταξύ του αιμοσταγούς βασιλέως και του έθνους χάσμα του λοιπού αγεφύρωτον. Όπως επιβάλη την τυραννίδα του δεν εδίστασε να θυσιάση τα υπέρτατα συμφέροντα του Ελληνισμού εις τους εθνικούς ανταπαιτητάς μας, με την πρόθεσιν να βοηθήση την γερμανικήν νίκην, εφ' ης και μόνης ηδύνατο να εδραιώση την ελέω θεού βασιλείαν του.

«Και όπως εμποδίσθη τον ταχύτερον εξοπλισμόν εκείνων εκ των πατριωτών, όσοι συνετάχθησαν μετά των πατροπαραδότων φίλων και προστατίδων Δυνάμεων κατά των κοινών εχθρών, δεν εδίστασε να στρέψη τα ελληνικά όπλα κατά των στρατιωτών των οποίων οι πατέρες έχυσαν το αίμα των υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας. Επωφελούμενος δε της ευκαιρίας εξαπέλυσε τον βασιλικόν του στρατόν εις σφαγήν εκείνων, οίτινες διετήρησαν άκαμπτον μέχρι τέλους το εθνικόν φρόνημα. Από της στιγμής αυτής ο βασιλεύς Κωνσταντίνος είναι έκπτωτος του θρόνου του. Δεν αμφιβάλλομεν ότι ο λαός πανδήμως συνεργόμενος θα επιδοκιμάση την έκπτωσιν ταύτην, ήτις αφορά προσωπικώς τον τύραννον βασιλέα και όχι την δυναστείαν».

Η προσωρινή κυβέρνηση Βενιζέλος, Κουντουριώτης, Δαγκλής.

(Κείμενο που έστειλε η προσωρινή κυβέρνηση στους κατά τόπους αντιπροσώπους της

Ενότητα: Εθνικός Διχασμός (Ανάθεμα στον Βενιζέλο: η άλλη οπτική των πραγμάτων)

«Χθες το απόγευμα εις το ναόν του Αγίου Διονυσίου ετελέσθη δέησις υπέρ του βασιλέως, προσελθόντων πάντων των ενοριτών. Εν μέσω νεκρικής σιγής και κατανύξεως γονυπετείς όλοι μετά του ιερέως εδεήθησαν υπέρ της σωτηρίας του Βασιλέως και της κατασυντριβής των απαισίων προδοτών και εχθρών της πατρίδος, βροντοφωνούντος του εμπνευσμένου ιερέως Παπαφώτη "Ζήτω ο βασιλεύς και αιώνιον ανάθεμα εις τους προδότας". Μετά την δέησιν, ο κ. Δούφας, παρευρισκόμενος εις τον ναόν, ωμίλησε περί της θεόθεν αποστολής του Βασιλέως μας και της αθανάτου Ελληνικής φυλής, συστήσας πίστιν και αφοσίωσιν εις τον Άνακτα και τον στρατόν του, καθώς και ψυχραιμία και αντοχήν εις την κρίσιμον ταύτην περίοδον του εθνικού μας βίου».

(Απόσπασμα από την εφημερίδα Χρόνος, 5 Δεκεμβρίου 1916, στο Γ. Θ.

Η επεξεργασία των κειμενικών πηγών (εξωκειμενική, κειμενική, διακειμενική κ.λπ.) θα βοηθήσει τους μαθητές/τριες να αντιληφθούν τις διαφορετικές προσεγγίσεις που επικρατούσαν στο εσωτερικό της Ελλάδας εξαιτίας της σύγκρουσης Βασιλιά Κων/νου και πρωθυπουργού Βενιζέλου...

Η Ευρώπη και ο κόσμος τον 19^ο αιώνα (1815-1871)

Τα Εθνικά και Φιλελεύθερα Κινήματα στην
Ευρώπη
(2^ο παράδειγμα)

«Οφείλουμε στο όνομα της ειλικρίνειας και των φιλικών μας σχέσεων με τις ευρωπαϊκές δυνάμεις να δηλώσουμε ότι θα θεωρήσουμε κάθε απόπειρά τους για επέκταση του συστήματός τους σε οποιοδήποτε μέρος αυτού του ημισφαιρίου ως επικίνδυνη για την ειρήνη και την ασφάλειά μας. Δεν έχουμε αναμειχθεί στις αποικίες και τις εξαρτημένες περιοχές καμιάς ευρωπαϊκής δύναμης και δε σκοπεύουμε να αναμειχθούμε. Αλλά από κοινού με τις κυβερνήσεις που δήλωσαν την ανεξαρτησία τους και την διετήρησαν, μια ανεξαρτησία που με πολλή περίσκεψη και βασιζόμενοι στις αρχές του δικαίου, έχουμε αναγνωρίσει, δεν μπορούμε να μη θεωρήσουμε οποιαδήποτε ανάμειξη που στοχεύει στην καταπίεση και τον έλεγχο του πεπρωμένου τους από οποιαδήποτε ευρωπαϊκή δύναμη και με οποιοδήποτε τρόπο παρά μόνο ως εκδήλωση μη φιλικής διάθεσης απέναντι στις Ηνωμένες Πολιτείες».

Πρόεδρος Αμερικής James Monroe, Μήνυμα στο Κογκρέσο, 2 Δεκ.

«Η επιτυχία θα στέψει τις προσπάθειές μας, γιατί η μοίρα της Αμερικής έχει αμετάκλητα παγιωθεί. Ο δεσμός που τη συνέδεε με την Ισπανία κόπηκε... Το μίσος που η Χερσόνησος (η Ιβηρική) μας ενέπνευσε είναι μεγαλύτερο από τον Ωκεανό (τον Ατλαντικό) που μας χωρίζει. Θα ήταν λιγότερο δύσκολο να ενώσει κανείς τις δύο ηπείρους από το να συμφιλιώσει τα πνεύματα των δύο χωρών... υποφέραμε τα πάντα στα χέρια αυτής της αφύσικης μητριάς – της Ισπανίας. Το παραπέτασμα έχει πια σκιστεί σε κομμάτια. Μπορούμε τώρα να αντικρύσουμε το φως. Θέλουν όμως να μας ξαναβουτήξουν στο σκοτάδι. Οι αλυσίδες μας έσπασαν και ελευθερωθήκαμε. Αλλά οι εχθροί μας θέλουν να μας ξανασκλαβώσουν πάλι. Για το λόγο αυτό η Αμερική (Λατινική Αμερική) αγωνίζεται απελπισμένα και σπάνια η απελπισία δεν στέφεται από τη νίκη».

M. J. Cohen – John Major, ό.π., σ. 545:4

Αφού μελετήσετε τα παραθέματα «**Το Δόγμα Μονρόε**» και «**Ο Σιμόν Μπολιβάρ, ήρωας του απελευθερωτικού κινήματος της Λατινικής Αμερικής**» να συζητήσετε τις πιο κάτω οπτικές γωνίες:

Πώς τις
αντιμετωπίζουν
οι ΗΠΑ
και γιατί;

Ποια η βούληση
των χωρών της
Λατινικής
Αμερικής;

**Χώρες
της Λατινικής
Αμερικής
«μήλον
της Έριδος»**

Πώς τις
αντιμετωπίζουν
οι ευρωπαϊκές αποικιακές
δυνάμεις και γιατί;

3^ο παράδειγμα πολυπρισματικής προσέγγισης

Ένα παράδειγμα
πολυπρισματικής
προσέγγισης
σε αμερικανικό βιβλίο:
«Αμερικανική
Επανάσταση»
ή
«Εμφύλιος Πόλεμος»;

ing one or two major battles.
Patriots believed John Adams
predicted in April 1776:

“We shall have a long . . .
bloody war to go through.”

At first glance the British had an
overwhelming advantage in the
war: they had the strongest navy in
the world; an experienced, well-
trained army; and the wealth of a
vast empire. Britain also had
a larger population than the
United States—over 8 million people
in Britain compared to only 2.5
million in the United States.

The American colonists suffered serious dis-
advantages. They lacked a regular
army and a strong navy. American
colonists also lacked military experi-
ence and weapons and ammunition
in short supply. Many Patriots
organized militia groups—local
units—but they were volunteer sol-
diers who fought for short periods
before returning home.

Patriots faced another
challenge. Not all Americans sup-
ported the struggle for independ-
ence; some people were *neutral*,
neither side in the conflict.
Loyalists, for example, would
not participate in the war because
they opposed all armed conflict.
Other Americans remained
loyal to Britain.

Loyalists

People who remained loyal to
Britain and opposed the war for
independence were called Loyalists
or Tories. At least one American in
every three was a Loyalist—perhaps
as many as one in three. Some people
switched sides during the war,
depending on which army was
winning. Loyalist strength varied

TWO VIEWPOINTS

The War Between Americans

The American Revolution was not only a war between the British and
the Americans. It also divided Americans themselves. While American
Patriots fought passionately for independence, Loyalists fought just as
fiercely for their British king.

Loyalist Views

The Congress—1776 song

Ye Tories all rejoice and sing
Success to George our gracious King,
The faithful subjects tribute bring
And [denounce] the Congress.

Prepare, prepare, my friends prepare
For scenes of blood, the field of war;
To royal standard we'll repair,
And curse the haughty Congress.

Huzzah! Huzzah! and thrice Huzzah!
Return peace, harmony and law!
Restore such times as once we saw
And bid adieu to Congress.

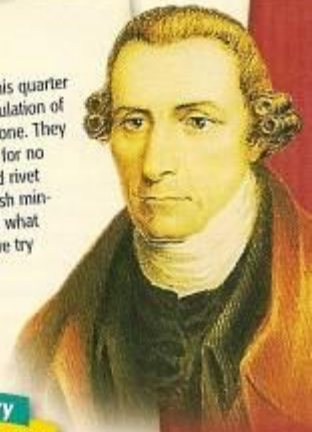
Patriot Views

Patrick Henry of Virginia, 1775 —

“Has Great Britain any enemy in this quarter
of the world, to call for all this accumulation of
navies and armies? No, sir, she has none. They
are meant for us; they can be meant for no
other. They are sent over to bind and rivet
upon us those chains which the British min-
istry have been so long forging. And what
have we to oppose to them? Shall we try
argument? Sir, we have been trying
that for the last ten years . . . I
know not what course others
may take; but as for me, give
me liberty or give me death!”

Learning From History

1. Why did Patrick Henry believe that
war was necessary?
2. Which argument—Loyalist or
Patriot—would convince you if you
had been an American at this time?
Explain your answer.

4^ο παράδειγμα πολυπρισματικής προσέγγισης

Ιστορία της Κύπρου

Για τις συμφωνίες Ζυρίχης – Λονδίνου

1η Κειμενική πηγή

«Ελιποψύχησαν εκείνοι, ακριβώς, που δεν εδικαιούντο να λιποψυχήσουν. [...] Ελιποψύχησε η παπαδοκρατία, εις χείρας της οποίας η Ελληνική Κύπρος ενεπιστεύθη τας τύχας της. Ελιποψύχησεν η ηγεσία, εις την οποίαν ο λαός είχεν εναποθέσει τα εθνικά του πεπρωμένα... Ο κύβος ερρίφθη. Να θανατωθή η Ελληνική Κύπρος, η κοσμοζακουσμένη Ελληνίς αυτή κόρη της Μεσογείου. Μα είναι δυνατόν με δύο τρεις υπογραφές να σβύση μία τρισχιλιετής ιστορία; Είναι δυνατόν να διαγραφούν εθνικαί παραδόσεις, όνειρα προσδοκίαι ενός λαού, που έχει συναίσθησιν της εθνικής καταγωγής του και των εθνικών πεπρωμένων του; Είναι δυνατόν το νόθον αυτόν καθεστώς, που επέβαλε τριπλήν συγκυριαρχίαν εις τον υπερήφανον Κυπριακόν λαόν, να διατηρηθεί επί πολύ; Η εποχή που ζούμεν, είναι κοσμογονική. Και όλα ημπορούν να γίνουν. Ακόμη και νεκραναστάσεις. Ναι και νεκραναστάσεις... Εντός ολίγου ο γδούπος των βημάτων των Τούρκων στρατιωτών θα αντηχή εις τους Ελληνικούς δρόμους της Κυπριακής πρωτεύουσας και τα δάκρυα θα αναβλύζουν από τα μάτια όλων μας [..]. Θα εισέλθουν, λέγεται, εις την Λευκωσία, εκ του ανοίγματος Μπαϋρακτάρη, από το οποίον εισήλθαν το 1570.

Κύπρος,

Ενώ κηδεύεται σήμερα η Ελληνική

Εφημερίδα «Εθνική», 16 Αυγούστου 1960

2η Κειμενική πηγή

«Το νεογέννητο κυπριακό σκάφος σάλπαρε ήδη και προχωρεί στην ανοικτή θάλασσα του μέλλοντος. Οι συνθήκες δεν είναι όπως τις περίμεναν οι πιο πολλοί επιβάτες για ένα τέτοιο ταξίδι. Μπόλικη σαβούρα στο καράβι, μπαλωμένα πανιά, αναμμένα κάρβουνα στην καρίνα, περισσότεροι από ένας αφέντες στο τιμόνι. Κι ακόμα, η πορεία αυστηρά καθορισμένη μέσα από ρεύματα, συμπληγάδες, πέτρες και νησιά Σειρήνων, χωρίς το πλήρωμα και οι ταξιδιώτες να μπορούν ν' αλλάξουν δρόμο, ν' ακολουθήσουν πιο σίγουρη γραμμή για ένα ευτυχισμένο μέλλον. Έτσι προνόησαν παράγοντες και δυνάμεις πιο δυνατές από τη θέληση και τους πόθους μας. Όμως το καράβι μας ξεκίνησε. Και δεν ταιριάζει σε μας να κλαίμε, να μεμψιμοιρούμε και να καταριόμαστε. Γιατί έτσι τίποτα καλό δεν μπορεί να βγει. Αντίθετα, πιο εύκολα θα μας τσακίσουν οι άνεμοι και τα κύματα.

5^ο παράδειγμα πολυπρισματικής προσέγγισης

Παράδειγμα διαφορετικών οπτικών γωνιών

Επιχειρήματα των εικονομάχων

Οι εικόνες αναπληρώνουν τα είδωλα και άρα αυτοί που τις προσκυνούν είναι ειδωλολάτρες [...]. Όμως δεν πρέπει να προσκυνούμε κατασκευάσματα των ανθρώπινων χεριών και κάθε είδους ομοίωμα [...]. Πληροφόρησέ με ποιος μας κληροδότησε αυτή την παράδοση, δηλαδή να σεβόμαστε και να προσκυνούμε κατασκευάσματα χεριών, ενώ ο Θεός απαγορεύει την προσκύνηση, και εγώ θα συμφωνήσω ότι αυτό είναι νόμος του Θεού.

Από επιστολή του Λέοντος Γ' στον πάπα Γρηγόριο Β',
Travaux et mémoires 3 (1968) 279.

Εικονομάχος αυτοκράτορας

Διαφορετικές οπτικές γωνίες των συντακτών. Διερεύνηση του ιστορικού πλαισίου των πηγών και συσχέτιση των προθέσεων, της θέσης και του ρόλου του κάθε δημιουργού με την οπτική του.

Επιχειρήματα των εικονολατρών

Εφόσον προσκυνώ και σέβομαι το σταυρό και τη λόγχη, τον κάλαμο και τον σπόγγο, με τα οποία οι θεοκτόνοι Ιουδαίοι προσέβαλαν και σκότωσαν τον Κύριό μου, γιατί όλα αυτά στάθηκαν όργανα του έργου της σωτηρίας των ανθρώπων, πώς να μην προσκυνήσω και τις εικόνες που κατασκευάζουν οι πιστοί με αγαθή προαίρεση και με σκοπό τη δοξολογία και την ανάμνηση των παθημάτων του Χριστού; Και εφόσον προσκυνώ την εικόνα του σταυρού που κατασκευάζεται από οποιοδήποτε υλικό, πώς να μην προσκυνήσω την εικόνα του Χριστού που κατέστησε σωτήριο τον σταυρό; Ότι δεν προσκυνώ την ύλη είναι φανερό, διότι, αν καταστραφεί το εκτύπωμα ενός σταυρού που είναι κατασκευασμένος από ξύλο, παραδίδω το ξύλο στη φωτιά. Το ίδιο συμβαίνει και με το ξύλο των εικονισμάτων, όταν αυτά καταστραφούν.

Ιωάννης Δαμασκηνός, Περί εικόνων, Λόγος δεύτερος, κεφ. 19, *Migne, Patrologia Graeca*, τ. 94, στήλη 1305.

Εικονολάτρης μοναχός και πολέμιος του Λέοντος Γ'

Πρωτογενείς/ άμεσες πηγές

6ο παράδειγμα πολυπρισματικής προσέγγισης

[...] Συχνά συχνά, μαζί με τον πατέρα του, ο Ορχάν γαζή έκανε πόλεμο προς όλες τις κατευθύνσεις. Κατέβαιναν ακόμα κι ως τη Νίκαια. Έφτασαν αρκετές φορές κι ως το Κιοπρού-Χισάρ*. Και αργότερα το κατέκτησαν κι αυτό λεηλατώντας το. Κατόπιν έφτασαν ως το βιλαέτι** του Μαρμαρά. Οι άπιστοι ήρθαν και δήλωσαν υποταγή, και ο Οσμάν γαζή τους άφησε τον καθένα στο μέρος του. Επέστρεψε στο Γενί-Σεχίρ***. Οι πολεμιστές άφησαν τα άλογά τους να ξεκουραστούν μερικές μέρες. Κατόπιν όρμησαν στο βιλαέτι της Νίκαιας. Απέκλεισαν την πόλη και την πολέμησαν αρκετές μέρες. Καθυπέταξαν ολόκληρο το βιλαέτι και εγκατέστησαν φρουρές στα κάστρα. Μοίρασαν το βιλαέτι που υποτάχτηκε ως τιμάρια στους πολεμιστές. Και ανηφόρισαν ξανά για το Γενί-Σεχίρ.

*Κιοπρού-Χισάρ: Το Φρούριο της Γέφυρας

**βιλαέτι: περιοχή, επικράτεια

***Γενί-Σεχίρ: τα βυζαντινά Μελάγινα

Χρονικό του Ασήκ-Πασάζαντε στο Ζαχαριάδου Ε., *Ιστορία και θρύλοι των παλαιών σουλτάνων (1300-1400)*, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1991, 150

[...] Είναι δύσκολο να περιγράψω τους καταλόγους των στρατευμάτων και των στόλων που έστελλαν οι Τούρκοι [...] Έπειτα γνωρίζετε βέβαια ότι όλα εκείνα τα στερηθήκαμε από αυτούς με τη βία. Και δεν μας έχει απομείνει τίποτα εξαιτίας της πλεονεξίας τους. Γιατί αφού μας πήραν όλη τη γη που μας ανήκε από τον Ελλήσποντο προς τα ανατολικά ως τα βουνά της Αρμενίας, κατέσκαψαν τις πόλεις, σύλησαν τις εκκλησίες, κατασπάραξαν τους τάφους, γέμισαν τα πάντα με αίματα και νεκρούς. Λυμαίνονταν* τις ψυχές των κατοίκων, αναγκάζοντάς τους να αγνοήσουν τον αληθινό Θεό και μεταδίδοντάς τους τα δικά τους μολυσμένα (θρησκευτικά) μυστήρια. Χρησιμοποίησαν δε τα σώματά τους κατά τρόπο εξευτελιστικό. Αφού τους απογύμνωσαν από τις περιουσίες τους, και στερώντας την ελευθερία τους τούς έκαναν δούλους χρησιμοποιώντας και τη δύναμη που είχε απομείνει στους δυστυχισμένους για τη δική τους ευημερία.

*Λυμαίνομαι: καταστρέφω, ρημάζω, εκμεταλλεύομαι

**Δημήτριος Κυδώνης: Βυζαντινός λόγιος, θεολόγος και πολιτικός του 14^{ου} αι.

Δημητρίου του Κυδώνου** Ρωμαίους συμβουλευτικός, στ. 964-968, Βακαλόπουλου Α., Πηγές της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1965, 92 (απόδοση στη νέα ελληνική)

«Η σχετική θρησκευτική ανεκτικότητα που επέδειξαν οι Τούρκοι έναντι των αγροτικών χριστιανικών πληθυσμών περιόρισε τις αντιδράσεις των τελευταίων και διευκόλυνε την ενσωμάτωσή τους στην οθωμανική κοινωνία».

Αφού συγκρίνετε τη θέση του σχολικού σας εγχειριδίου με την περιγραφή του Δημητρίου Κυδώνη ως προς την αντιμετώπιση του βυζαντινού πληθυσμού της Μικράς Ασίας από τους Οθωμανούς Τούρκους:

α. Να διερευνήσετε σε ποιο βαθμό συμφωνούν οι απόψεις που εκφράζονται, παραθέτοντας σχετική τεκμηρίωση.

(10 μονάδες)

β. Να εξετάσετε κατά πόσον η άποψη του Δημητρίου Κυδώνη μπορεί να θεωρηθεί ιστορικά έγκυρη και αξιόπιστη. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

(5 μονάδες)

Προσοχή στην αξιοπιστία κάθε είδους
πηγής...

Ο ιστορικός Harvey Pitcher συνέκρινε τις περιγραφές Αμερικανών και Βρετανών αυτόπτων μαρτύρων που ήταν παρόντες στη σύγκληση του Δεύτερου Πανρωσικού Συνεδρίου των Σοβιέτ στις 25 Οκτωβρίου 1917 στα Ανάκτορα Σμόλνυ της Πετρούπολης, όταν οι πυροβολισμοί που σήμαναν την κατάληψη των Χειμερινών Ανακτόρων από τους Μπολσεβίκους, είχαν ως αποτέλεσμα την αποχώρηση εξαγριωμένων αντιπροσώπων άλλων κομμάτων.

Ο Pitcher διαπιστώνει πως

«ο αριθμός των αντιπροσώπων που εγκατέλειψαν την αίθουσα του Συνεδρίου τη στιγμή εκείνη διαφέρει ανάλογα με κάθε μάρτυρα:

- ✓ ‘πενήντα’ (John Reed, Αμερικανός δημοσιογράφος)
- ✓ ‘περίπου ογδόντα’ (Ρις Ουίλιαμ, κληρικός από τη Βοστώνη)
- ✓ ‘εκατό ή περισσότεροι από τους συντηρητικούς επαναστάτες’ (Louise Bryant, Αμερικανή συγγραφέας και σύζυγος του Reed)
- ✓ ‘περίπου το είκοσι της εκατό του συνόλου του Συνεδρίου, ήτοι πάνω από εκατό (Philips Price, βρετανός δημοσιογράφος)».

Οι μαθητές/τριες θα πρέπει να κατανοήσουν
ότι:

- Οι παρατηρήσεις μπορεί να διαφέρουν σημαντικά ακόμα και όταν προέρχονται από εκπαιδευμένους παρατηρητές που βρίσκονταν στον ίδιο τόπο, την ίδια ώρα.
- Μια πηγή που στηρίζεται σε τεκμήρια από πρώτο χέρι, τα οποία προέκυψαν εκείνη την εποχή, δεν είναι απαραίτητως πιο αξιόπιστη από μια καταγραφή που πραγματοποιεί πολύ μεταγενέστερα ένας ιστορικός, ο οποίος είχε την ευκαιρία να συγκρίνει και να διασταυρώσει ποικίλες πηγές.

Πηγές: απλές περιγραφές ή ερμηνείες;

- Pitcher: *«το τι βλέπει κανείς έχει μικρότερη σημασία από το πώς το βλέπει. Ένας μάρτυρας βλέπει έναν αναμαλλιασμένο όχλο που προκαλεί αναστάτωση στους δρόμους· ένας άλλος βλέπει μια ηρωική λαϊκή διαδήλωση· ενώ ένας τρίτος εντυπωσιάζεται περισσότερο από το χρώμα και το θέαμα.... Οι διάφοροι μάρτυρες πλησιάζουν τον τόπο των γεγονότων έχοντας διαφορετικές προσδοκίες και προβληματισμούς. Οι νεαροί Αμερικανοί μάρτυρες κουβαλούσαν μαζί τους την προσδοκία ότι επρόκειτο να γεννηθεί ένα τελείως νέο είδος ανθρώπινης κοινωνίας, ενώ τους περισσότερους Βρετανούς μάρτυρες απασχολούσε όχι τόσο η ίδια η Επανάσταση όσο οι συνέπειές της για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο».*
- Επομένως, ως μάρτυρες της ιστορίας, δεν περιγράφουν απλώς αυτό που βλέπουν, αλλά και το ερμηνεύουν· αποδίδουν δηλαδή ένα ιδιαίτερο νόημα σε αυτό που είδαν και το νόημα αυτό αντανακλά τις προσωπικές τους υποθέσεις, προλήψεις, προκαταλήψεις, στερεότυπα και προσδοκίες.

Όπως συνήθως αποκαλύπτουν οι ιστοριογραφικές μελέτες, οι ιστορικοί και άλλοι σχολιαστές του παρελθόντος, όπως και οι εκπαιδευτικοί, είναι παιδιά της εποχής τους. Η οπτική τους γωνία επηρεάζεται από τη γενιά στην οποία ανήκουν και έχουν την τάση να ερμηνεύουν το παρελθόν υπό το πρίσμα της σύγχρονης εποχής.

Παράδειγμα Β

Το Πρωτόκολλο της Λωζάννης, της 30^{ης} Ιανουαρίου 1923, προέβλεπε την υποχρεωτική ανταλλαγή μειονοτήτων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Αναφερόμενα στο Πρωτόκολλο, ορισμένα εγχειρίδια ιστορίας της Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής (και μάλιστα κάποιοι ιστορικοί) περιγράφουν τους εμπλεκόμενους λαούς με εθνοτικούς ή εθνικούς όρους. Δηλαδή, αναφέρονται στη μετακίνηση των Ελλήνων από την Τουρκία στην Ελλάδα και των Τούρκων από την Ελλάδα στην Τουρκία. Στην πραγματικότητα, οι λαοί αυτοί δεν περιγράφονται κατ' αυτό τον τρόπο στο Πρωτόκολλο. Τα άτομα που επρόκειτο να συμμετέχουν στην ανταλλαγή αναφέρονται σαφέστατα ως: *«Τούρκοι υπήκοοι της ελληνικής ορθόδοξης θρησκείας που διαμένουν στην Τουρκία»* και *«Έλληνες υπήκοοι της μουσουλμανικής θρησκείας που διαμένουν στην Ελλάδα»*.

Με άλλα λόγια, τα άτομα που επρόκειτο να μετακινηθούν δεν προσδιορίζονταν ως εθνικές μειονότητες, αλλά ως οπαδοί μιας συγκεκριμένης θρησκείας και υπήκοοι συγκεκριμένου κράτους.

Όπως παρουσιάζεται στο *Παράδειγμα Β*, οι ιστορικοί κάνουν επίσης χρήση εννοιολογικών σχημάτων και πλαισίων που, ως έναν βαθμό, έχουν προσδιοριστεί από πολιτιστική άποψη και ενδέχεται να μην χρησιμοποιούνται με τον ίδιο τρόπο (ή να μην χρησιμοποιούνται καθόλου) από τους συμμετέχοντες στα γεγονότα τα οποία επιχειρούν να περιγράψουν και να εξηγήσουν.

καλύπτεται η ιστορική ανάλυση ενός ιστορικού θέματος (ιστορία από τα κάτω)

Προβολή καταγραφών στις οποίες ενσωματώνεται η οπτική γωνία ομάδων και κοινωνικών κατηγοριών που συνήθως παραβλέπονταν (φτωχοί, γυναίκες, μετανάστες, θρησκευτικές και εθνοτικές μειονότητες) είναι πολύ σημαντική. Αυτό δε σημαίνει ότι η μονοπολιτισμική ή μονοεθνική ιστορία δεν είναι έγκυρη, αλλά μάλλον ότι στερείται «ισορροπίας». Ο McCullagh επεξηγεί:

- *«Εάν πω ότι ο σκύλος μου έχει αυτί, μάτι, πόδι και ουρά, αυτή η δήλωση θα ήταν κυριολεκτικά αληθής. Τα έχει όλα αυτά. Η δήλωση όμως αυτή δεν αποτελεί μια σωστή περιγραφή του σκύλου μου, ο οποίος έχει δύο αυτιά, δύο μάτια, τέσσερα πόδια και μία ουρά».*

Συγκρουσιακές καταστάσεις

Διδασκαλία αμφιλεγόμενων και ευαίσθητων
θεμάτων

με τη συνδρομή πολυπρισματικών προσεγγίσεων

Συγκρουσιακές καταστάσεις

Η διδασκαλία αμφιλεγόμενων και ευαίσθητων θεμάτων

Μέσω της πολυπρισματικής θεώρησης είναι δυνατή η περαιτέρω διαλεύκανση συγκρουσιακών καταστάσεων, καθώς μπορούμε να κατανοήσουμε ότι συχνά απορρέουν, διαιωνίζονται και διαμορφώνονται από αντικρουόμενες ερμηνείες, στις οποίες κάθε συγκρουόμενη πλευρά αποδίδει στις ενέργειες της άλλης κίνητρα και προθέσεις που δεν στηρίζονται σε καμία συγκεκριμένη απόδειξη, αλλά αντανakλούν παγιωμένες υποθέσεις, προλήψεις, προκαταλήψεις και στερεότυπα.

Πολυπρισματικές προσεγγίσεις μπορούν
κάλλιστα να αξιοποιηθούν σε διδακτικές
ενότητες όπως:

- Ο ελληνικός εμφύλιος
- Ο διπολισμός και ο ψυχρός πόλεμος
- Η δικτατορία της 21^{ης} Απριλίου 1967
- Η συγκρότηση της Κυπριακής
Δημοκρατίας.

Τα πρώτα χρόνια της Ανεξαρτησίας κ.α.

Πολυπρισματική θεώρηση στη διδασκαλία της ιστορίας (*multiperspectivity* in teaching history).

Μια θετική προσέγγιση στο μάθημα της ιστορίας που μειώνει τις δυνατότητες μιας εθνοκεντρικής θέασης της σχολικής ιστορίας είναι η πολυπρισματική θεώρηση στη διδασκαλία (*multiperspectivity* in teaching history).

Η νέα αυτή ορολογία, την οποία προωθεί το Συμβούλιο της Ευρώπης σε προγράμματα του, εμφανίζεται γύρω στο 1990, αν και οι ρίζες της πάνε πιο πίσω σε προσεγγίσεις, όπως αυτές της Νέας Ιστορίας.

Η πολυπρισματική θεώρηση στηρίζεται στη θεμελιώδη παραδοχή ότι χρειάζεται να κατανοήσουν οι μαθητές ότι οποιοσδήποτε μελετά το παρελθόν πρέπει να συμφιλιωθεί και να είναι ανεκτικός με τις ασυμφωνίες, τις αντιφάσεις, τις ασάφειες, τις διιστάμενες απόψεις, τις μισές αλήθειες και τις μεροληπτικές γνώμες, τις προκαταλήψεις και τις προλήψεις. Η παραδοχή αυτή θα πρέπει να καθοδηγεί τη σκέψη μας σχετικά με τις ερωτήσεις και τις ασκήσεις που θα πρέπει να συνοδεύουν οποιοδήποτε πηγαίο υλικό αποτυπώνει μια πληθώρα οπτικών γωνιών.

Η πολυπρισματικότητα οδηγεί στο σχετικισμό;

- Η πολυπρισματικότητα δεν είναι ούτε οδηγεί στο σχετικισμό, γιατί στοχεύει οι μαθητές, αφού εξετάσουν τα γεγονότα μέσα από ποικίλες οπτικές γωνίες ή προσωπικές απόψεις και κάποτε μετά από έντονες συζητήσεις, να κάνουν μια **επιλογή** η οποία είναι **λογική** και καλά **τεκμηριωμένη**, παρά μια επιλογή που στηρίζεται στην προκατάληψη και στο συναίσθημα. Αυτή η επιλογή θα πρέπει να βασίζεται σε κριτήρια τα οποία συνδέονται με ηθικά στοιχεία. Αυτό είναι αναπόφευκτο για όλη την εκπαίδευση. Το να κατορθώσουμε μια ορθολογική ερμηνεία βασιζόμενη στην ανάλυση των δεδομένων είναι πολύ σημαντικό στη μάθηση και ιδιαίτερα κατάλληλο στη διδασκαλία και μάθηση αντικρουόμενων και ευαίσθητων θεμάτων.

Η πολυπρισματική θεώρηση
συμβάλλει σε μια
πολυπολιτισμική,
πλουραλιστική και καθολική
διδασκτική προσέγγιση
της σχολικής ιστορίας
και στον εκδημοκρατισμό
του εκπαιδευτικού συστήματος
και της κοινωνίας